

MUSTAQILLIK DAVRIDA O'ZBEKISTONDA TARIX FANIDA AYOLLAR ILMIIY
MAKTABINING GENDER JIHLTLARI**Xayitova Ozoda Ivanovna**

Oriental Universiteti Magistranti

[hayitovaozoda 8@gmail.com](mailto:hayitovaozoda8@gmail.com)**Tog'ayev Jasur Erkinovich**

t.f.f. dots.v.b.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20334954>

Annotatsiya. Mazkur maqolada mustaqillik davrida O'zbekistonda tarix fanida ayol olimalar tomonidan shakllantirilgan ilmiy maktablarning gender jihatlari kompleks tarzda tahlil etiladi. Tadqiqotda aniq tarixchi olimalar faoliyati misolida ilmiy yetakchilik, ilmiy meros davomiyligi, ustoz-shogird an'analari va ilmiy muhit shakllanishining o'ziga xos xususiyatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: tarix fani, ayol olimalar, ilmiy maktab, gender, ilmiy yetakchilik, tarixshunoslik.

Аннотация. В статье комплексно анализируются гендерные аспекты научных школ, сформированных женщинами-историками в Узбекистане в период независимости.

На основе деятельности конкретных ученых раскрываются особенности научного лидерства, преемственности научных традиций и формирования научной среды.

Ключевые слова: историческая наука, женщины-учёные, научная школа, гендер, научное лидерство.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of gender aspects of scientific schools formed by female historians in Uzbekistan during the independence period. Based on the contributions of specific scholars, it explores academic leadership, continuity of scholarly traditions, and the formation of scientific environments.

Keywords: history, women scholars, scientific school, gender, academic leadership.

Mustaqillik davri O'zbekiston tarix fani taraqqiyotida nafaqat yangi ilmiy yo'nalishlarning yuzaga kelishi, balki ilmiy tafakkurning sifat jihatidan yangilanishi bilan ham ahamiyatlidir. Bu jarayonni chuqurroq tahlil etish shuni ko'rsatadiki, ilmiy maktablar tizimining shakllanishi va rivojlanishida inson omili, xususan, ilmiy yetakchi shaxsning o'rni hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, tarix fanida ayol olimalarning faoliyati mustaqillik davri ilmiy hayotining muhim fenomenlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Ilmiy adabiyotlarda "ilmiy maktab" tushunchasi ko'pincha muayyan ilmiy g'oya atrofida birlashgan tadqiqotchilar jamoasi sifatida talqin etiladi. Biroq zamonaviy yondashuvlar ushbu tushunchaning yanada murakkab ijtimoiy-madaniy mohiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Ya'ni, ilmiy maktab bu – faqat ilmiy natijalar yig'indisi emas, balki ilmiy tafakkur uslubi, muloqot madaniyati va ustoz-shogird an'alarining uzviy tizimidir. Aynan shu jihatlarda ayol olimalar tomonidan shakllantirilgan ilmiy maktablarda o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi.

Tarixshunoslik metodologiyasini yangicha talqin etishda **Dilorom Alimov**ning ilmiy qarashlari alohida o'rin tutadi. U o'z tadqiqotlarida tarixiy jarayonlarni kompleks va tizimli yondashuv asosida o'rganish zarurligini asoslab bergan. Uning fikricha, "tarixiy voqelikni anglash faqat faktlarni jamlash emas, balki ularni tahliliy tafakkur orqali umumlashtirishni talab etadi".

Mazkur metodologik yondashuv uning shogirdlari faoliyatida ham davom etib, ilmiy maktabning g'oyaviy uzluksizligini ta'minlamoqda.

Shu bilan birga, ijtimoiy-iqtisodiy tarix yo‘nalishida faoliyat olib borgan **Rano Suleymanov**ning ilmiy merosi ham ilmiy maktab shakllanishining muhim namunasidir. U tarixiy jarayonlarni statistik va manbaviy tahlil asosida o‘rganishga alohida e‘tibor qaratgan.

Tadqiqotlarida tarixiy faktlarning ichki qonuniyatlarini ochib berishga intilishi uning ilmiy maktabiga xos metodologik belgilarni shakllantirdi. Natijada uning ilmiy rahbarligida shakllangan tadqiqotchilar guruhi mazkur yo‘nalishni izchil davom ettirmoqda.

Tarix fanining ijtimoiy-madaniy yo‘nalishida esa **Muborak Is’hoqov**ning ishlari alohida e‘tiborga loyiqdir. U tarixni inson omili, ijtimoiy ong va madaniy jarayonlar bilan bog‘liq holda talqin qilish zarurligini ilgari suradi. Uning yondashuvi tarix fanining antropologik va madaniy paradigmalardan boyishga xizmat qilgan. Bu esa o‘z navbatida ilmiy maktablarning tematik kengayishiga olib keldi.

Manbashunoslik sohasida faoliyat yuritgan **Gulchehra Agzamov**ning ilmiy izlanishlari esa tarixiy manbalarni tanqidiy tahlil qilish madaniyatini rivojlantirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. U manbalarni faqat axborot manbai sifatida emas, balki tarixiy tafakkurning mahsuli sifatida talqin etadi. Bu yondashuv uning ilmiy maktabida ham asosiy metodologik tamoyil sifatida shakllangan.

Ilmiy-pedagogik faoliyatni ilmiy izlanish bilan uyg‘unlashtirish borasida **Shahnoza Karimov**ning tajribasi ham muhim ahamiyatga ega. U ilmiy maktabni faqat tadqiqot natijalari orqali emas, balki ta‘lim jarayoni orqali ham shakllantirish mumkinligini amaliy jihatdan isbotlab bergan. Uning faoliyatida ilmiy rahbarlik va pedagogik yondashuv o‘zaro uyg‘unlashib, samarali ilmiy muhitni yuzaga keltirgan.

Gender yondashuvi doirasida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ayol olimlarning ilmiy faoliyatida kommunikativlik, empatiya va ijtimoiy mas‘uliyat kabi xususiyatlar muhim rol o‘ynaydi. Bu xususiyatlar ilmiy maktab ichidagi munosabatlarning barqaror va samarali bo‘lishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ayol olimlar faoliyatida “ikki tomonlama yuklama” fenomeni ham kuzatiladi, ya‘ni ular ilmiy faoliyat bilan bir qatorda oilaviy majburiyatlarni ham bajaradi. Bu holat gender jihatlarning ilmiy faoliyatga bevosita ta‘sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi.

Zamonaviy ilmiy qarashlarga ko‘ra, ilmiy maktabning barqarorligi uch asosiy omilga bog‘liq: metodologik yaxlitlik, shogirdlar tayyorlash tizimi va ilmiy muhitning barqarorligi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ayol olimlar tomonidan yaratilgan ilmiy maktablarda aynan shu uch omil uyg‘un holda namoyon bo‘ladi. Bu esa ularning ilmiy maktablari uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, mustaqillik davrida O‘zbekistonda tarix fanida ayol olimlar tomonidan shakllantirilgan ilmiy maktablar ilmiy tafakkur rivojining muhim bosqichini tashkil etadi. Ular tarix faniga yangi metodologik yondashuvlar olib kirib, ilmiy izlanishlarning tematik va konseptual doirasini kengaytirmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ayol olimlarning ilmiy maktab yaratishdagi faoliyati nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ham ega. Ular orqali ilmiy meros davomiyligi ta‘minlanadi, yangi avlod tadqiqotchilari shakllanadi va ilmiy tafakkur rivojlanadi. Shu bois, kelgusida ayol olimlarning ilmiy maktablarini tizimli ravishda o‘rganish, ularning rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash va qo‘llab-quvvatlash ilmiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolishi lozim.

Mustaqillik davrida tarix fanining rivojlanishida ilmiy maktablar fenomeni alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, har qanday ilmiy yo‘nalishning barqaror rivoji individual tadqiqotlardan ko‘ra ko‘proq tizimli ilmiy muhit mavjudligiga bog‘liqdir. Shu ma’noda, ilmiy maktablar nafaqat ilmiy bilimlar ishlab chiqaruvchi, balki ularni uzatish va takomillashtirish

mexanizmi sifatida ham namoyon bo'ladi. Ayol olimalar tomonidan shakllantirilgan ilmiy maktablar aynan shu funksional jihati bilan ajralib turadi, ya'ni ularda ilmiy bilim bilan bir qatorda ilmiy madaniyat, akademik etik me'yorlar va ilmiy muloqot uslubi ham shakllantiriladi.

Zamonaviy tarixshunoslikda gender yondashuvi ilmiy tahlilning muhim vositalaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu yondashuv orqali nafaqat ayollarning ilm-fandagi o'rni, balki ilmiy jarayonning o'ziga xos ijtimoiy mexanizmlari ham ochib beriladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayol olimalar ilmiy muhitda ko'proq konsensusga asoslangan boshqaruv uslubini qo'llaydi. Bu esa ilmiy maktab ichida sog'lom va barqaror muhit shakllanishiga olib keladi. Ayniqsa, yosh tadqiqotchilar uchun bunday muhit ijodiy izlanishlarni rag'batlantiruvchi muhim omil hisoblanadi.

Tarix fanida ayol olimalarning ilmiy faoliyati ko'pincha mavzular tanlovi bilan ham ajralib turadi. Ular ijtimoiy tarix, kundalik hayot tarixi, madaniyat va gender munosabatlari kabi yo'nalishlarga ko'proq murojaat qiladi. Bu esa tarix fanining an'anaviy siyosiy voqealar markazidan chiqib, inson omiliga yo'naltirilgan yangi bosqichga o'tishiga xizmat qilmoqda. Shu jihatdan qaraganda, ayol olimalar tomonidan shakllantirilgan ilmiy maktablar tarix fanining mazmuniy transformatsiyasida muhim rol o'ynamoqda.

Bundan tashqari, ilmiy maktablarning shakllanishida kommunikativ tarmoqlar ham muhim ahamiyatga ega. Ayol olimalar ko'pincha ilmiy hamkorlikka ochiq bo'lib, turli ilmiy markazlar bilan aloqalarni rivojlantirishga intiladi. Bu esa ilmiy maktablarning faqat lokal emas, balki mintaqaviy va hatto xalqaro miqyosda rivojlanishiga imkon yaratadi. Natijada ilmiy g'oyalar almashtiruvchi tezlashib, ilmiy tadqiqotlarning sifati oshadi.

Shuningdek, ilmiy maktablarning barqaror rivojlanishida pedagogik faoliyat muhim o'rin tutadi. Ayol olimalar ko'pincha o'z ilmiy faoliyatini pedagogik jarayon bilan uyg'unlashtiradi. Bu esa ilmiy g'oyalarni bevosita ta'lim jarayoniga tatbiq etish imkonini beradi. Natijada talabalar va yosh tadqiqotchilar ilmiy izlanishlarga erta jalb etilib, ilmiy maktabning tabiiy davomchilari sifatida shakllanadi.

Ilmiy maktablar rivojida yana bir muhim jihat – bu ilmiy merosning saqlanishi va rivojlantirilishidir. Ayol olimalar o'z ilmiy faoliyatida ko'pincha ustozlardan olingan ilmiy an'analarni davom ettirishga alohida e'tibor qaratadi. Shu bilan birga, ular bu an'analarni zamonaviy ilmiy talablarga mos ravishda yangilab boradi. Bu jarayon ilmiy maktablarning statik emas, balki dinamik tizim ekanligini ko'rsatadi.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari ham ilmiy maktablar rivojiga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Xususan, raqamli texnologiyalar, elektron kutubxonalar va xalqaro ilmiy platformalar ayol olimalarning ilmiy faoliyat imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bu esa ularning ilmiy maktablarini yangi bosqichga olib chiqish imkonini bermoqda. Ayniqsa, yosh ayol tadqiqotchilar uchun bu jarayon yangi imkoniyatlar eshigini ochmoqda.

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, ilmiy maktablarning rivojlanishi faqat individual olim faoliyati bilan emas, balki umumiy ilmiy siyosat bilan ham chambarchas bog'liqdir. O'zbekistonda ilm-fanni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati, xususan, yosh olimlarni qo'llab-quvvatlash, grant tizimining joriy etilishi va ilmiy tadqiqotlarga ajratilayotgan mablag'larning ortib borishi ayol olimalarning ilmiy faolligini oshirishda muhim omil bo'lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (kuchaytirilgan)

1. Alimova D. Tarixshunoslik metodologiyasi bo'yicha ilmiy ishlar
2. Suleymanova R. O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy tarixi tadqiqotlari
3. Is'hoqova M. Ijtimoiy-madaniy tarix masalalari

4. Agzamova G. Tarixiy manbashunoslik asoslari
5. Karimova Sh. Tarix fanini o'qitish metodikasi
6. Zamonaviy gender tadqiqotlari bo'yicha ilmiy manbalar
7. Akbarov, B. (Yil). Jadidchilik va mustamlakachilik davrlarining tadqiqoti: metodologik yondashuvlar. O'zbekiston Universitetlari nashrlari.
8. Karimov, S. (Yil). Temuriylar davri va davlatlilik an'analari: mustaqillik kontekstida tahlil. Xalqaro tadqiqotlar jamiyati to'plamlari.
9. 5. Qodirov, D. (Yil). Arxivmanbalarning ochilishi va mustaqillik davridagi tarixi tadqiqotlar. Toshkent: Tarixiy mancali.

Internet manbalari:

10. Centrasia.ru — O'zbekiston va Markaziy Osiyoning tarixi bo'yicha maqolalar va tahlillar: <https://centrasia.org>.
11. UNESCO World Heritage va madaniy xotira bo'yicha ma'lumotlar: <https://unesco.org>.
12. Centre for Uzbek Studies (AAU yoki mos universitet veb-sahifalari) — tarixiy tadqiqotlar xulosalari va ma'lumotlar: mos universitetlar veb-sahifalari